

MARCIN PIELUŻEK*

KODY I SEMANTYKI W KOMUNIKACJI ŚRODOWISK NACJONALISTYCZNYCH

Środowiska skrajnej prawicy, funkcjonujące na marginesie polskiego systemu politycznego, posiadają wiele różnorodnych kanałów komunikacji wykorzystywanych do manifestacji własnego programu politycznego, przekonań oraz wartości. Coraz powszechniejsza obecność dyskursów nacjonalistycznych w mediach głównego nurtu sprawia, że dyskursy polityczne, szczególnie wśród przedstawicieli prawej strony sceny politycznej, wzajemnie się przenikają, modyfikując semantyki poszczególnych pojęć. Dostrzegalne w komunikacji nacjonalistów jest również „zawłaszczanie” różnorodnych symboli i wartości, istotnych z punktu widzenia kultury narodowej, poprzez modyfikację ich semantyk dla potrzeb własnych dyskursów subkulturowych. W konsekwencji mamy do czynienia z sytuacją, w której te same kody (leksemy lub większe jednostki leksykalne), są nośnikami odmiennych znaczeń.

Celem niniejszego artykułu jest rekonstrukcja językowego obrazu świata polskich środowisk nacjonalistycznych z perspektywy komunikacyjnej, koncentrującej się na sposobach konstruowania oraz funkcji poszczególnych konstruktów komunikacyjnych, dokonana w oparciu o kluczowe kody wykorzystywane w komunikacji radykalnej prawicy. Ze względu na obszerny zakres całego materiału badawczego, ograniczono się tu do wąskiego, jednak istotnego wycinka nacjonalistycznego obrazu świata, a mianowicie do kodów składających się na podstawowe elementy nacjonalistycznej ideologii.

* MARCIN PIELUŻEK – dr nauk humanistycznych, adiunkt w Instytucie Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej (Zakład Semiotyki i Historii Mediów Popularnych) Uniwersytetu Jagiellońskiego; specjalizuje się w językoznawstwie kognitywnym, komunikacji społecznej, teorii komunikacji.

ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE I METODOLOGICZNE

Punktem wyjściowym niniejszych rozważań jest konstruktywistyczno-systemowa teoria komunikacji¹, stworzona w oparciu o koncepcję *autopoiesis*, autorstwa chilijskiego biologa H.R. Maturany², zgodnie z którą organizmy żywe „to systemy samostwórcze, autonomicznie strukturalne i operacyjnie zamknięte”³. Operacyjne zamknięcie jest konsekwencją zamkniętego układu nerwowego systemów ożywionych, nieodróżniającego bodźców zewnętrznych i wewnętrznych, co wynika z biologicznych uwarunkowań organizmów. Oznacza to, iż interakcje organizmu odbywają się jedynie w zakresie ich własnych stanów wewnętrznych. Nie dokonują one wymiany informacji między sobą a światem zewnętrznym, ale informacja jest wytwarzana w samym systemie. Komunikacja ze środowiskiem zewnętrznym jest wynikiem perturbacji, czyli zewnętrznej irytacji systemu, zakłócającej jego wewnętrzną równowagę, wymuszając działanie dążące do wyrównywania struktur poznawczych – adaptacji⁴. Poznanie stanowi więc „funkcję biologiczną zależną wyłącznie od danego organizmu. Poznanie umożliwia człowiekowi przystosowanie się do jego środowiska, lecz nie na biologicznej podstawie, a na płaszczyźnie wyższej, kognitywnej”⁵. Systemy kognitywne organizują świat w referencji do samych siebie, wytwarzając „sensy” oraz „inwarianty”, czyli określone reguły tworzące strukturę i stanowiące referencję dla kolejnych doświadczeń. Wewnętrzna strukturyzacja świata jest zatem efektem samoreferencji (odnosi się do doświadczeń własnego systemu) i samoeksplikatywności (interpretacja świata jest wynikiem doświadczenia systemu) mózgu. Tym samym rzeczywistość jest rzeczywistością obserwatora, na którą składa się suma indywidualnych doświadczeń, a ontologiczna rzeczywistość jest empirycznie nieweryfikowalna. Weryfikacja i stabilizacja systemu następuje poprzez powtarzalność określonych bodźców. Nierelevantne są zatem incydentalne bodźce, które są przez system eliminowane. „Rzeczywistość” utrwalana jest więc poprzez weryfikację

¹ Zob. chociażby E. von Glasersfeld, *Radical Constructivism: A Way of Knowing and Learning*, London-Washington D.C. 1995; S.J. Schmidt, *Od tekstu do systemu. Zarys konstruktywistycznego (empirycznego) modelu nauki*, w: *Konstruktywizm w badaniach literackich*, red. E. Kuźma, A. Skrendo, J. Madejski, Kraków 2006, s. 199–220; N. Luhmann, *Systemy społeczne. Zarys ogólnej teorii*, tłum. M. Kaczmarczyk, Kraków 2007; M. Fleischer, *Konstrukcja rzeczywistości 2*, Wrocław 2008.

² Zob. H. M. Maturana, *Ontologia obserwacji. Biologiczne podstawy samoświadomości i fizyczna dziedzina egzystencji*, w: *Radykalny konstruktywizm. Antologia*, red. B. Balicki, D. Lewiński, B. Ryż, Wrocław 2010, s. 29–46.

³ S.J. Schmidt, *Od tekstu do systemu. Zarys konstruktywistycznego (empirycznego) modelu nauki*, w: *Konstruktywizm w badaniach literackich*, s. 203

⁴ M. Fleischer, *Wprowadzenie - krótka historia konstruktywizmu*, w: *Radykalny konstruktywizm. Antologia*, s. 17. Zob. także J. Piaget, *Równoważenie struktur poznawczych*, tłum. Zofia Zakrzewska, Warszawa 1981.

⁵ D. Lewiński, *Strukturalistyczna wyobraźnia metateoretyczna. O procesach paradygmatacji w polskiej nauce o literaturze po 1958 roku*, Kraków 2004, s. 14.

oraz zgodność intersubiektywnych doświadczeń w kontakcie z doświadczeniami innych podmiotów, w postaci zbliżonego obrazu świata⁶. Prymarną rolę odgrywa tu język. Jako jednostki ludzkie istniejemy bowiem w języku i stanowi on podstawowe narzędzie operacji eksplikatywnych. Istnienie w języku oznacza, że poznanie, a w konsekwencji konstruowany obraz świata, jest zawsze zależny od obserwatora.

Z perspektywy konstruktywistycznej komunikację należy zatem rozumieć jako

proces i leżący u jego podstaw mechanizm gwarantujący i zabezpieczający wynikające z mechanizmu kognitywnej konstrukcji: przystosowanie (dopasowanie), wytyczanie, sondowanie, rewidowanie, konfrontację socjalnie uwarunkowanych i kulturowo intersubiektywnie wytworzonych oraz funkcjonujących konstruktywnych komunikatów i obrazów świata, w celu wyprodukowania i zachowania systemu kultury, w celu ich zastosowania w obrębie dyskursów oraz w celu wyprodukowania, sterowania i zmiany danych dyskursów. Proces ten przebiega w ramach istniejących i obowiązujących scenariuszy uzasadnieniowych lub tworzonych *ad hoc* scenariuszy legitymizacyjnych. Komunikacja nie jest ukierunkowana na przekazywanie informacji – jako że komunikacja opiera się na znaczeniach, a te nie są zjawiskami informacyjnymi – lub (jakkolwiek rozumianych) treści, lecz na odbywające się za pośrednictwem komunikatów dopasowanie, przystosowanie, sprawdzanie i negocjowanie intersubiektywnych konstruktów z uwagi na ich zgodność, pokrywanie się z kolektywnymi konstruktami i ich elementami oraz obrazami świata⁷.

Dokonywane na poziomie komunikacji adaptacje struktur pojęciowych pozwalają na wykształcenie wspólnych obszarów komunikacyjnych. Komunikacja nie jest jednak nastawiona na konsensus, lecz funkcjonowanie w celu zachowania systemu społecznego, który jednocześnie jest czynnikiem stabilizującym komunikację⁸.

Zgodnie z teorią systemów⁹ system społeczny definiowany jest jako

systemy komunikacyjne reprodukujące się poprzez nadawanie znaczeń i programowanie działań komunikacyjnych. Społeczeństwo jako system ogólny i jako składające się nań systemy cząstkowe, jest w tych działaniach zarazem otwarte i zamknięte, skierowane na siebie i samorefleksyjne, a jednocześnie czerpiące informację ze swojego otoczenia, konieczne dla procesów konstrukcji znaczeń, a więc kodowania i budowy programu rozwoju¹⁰.

W ten sposób mamy do czynienia z powstawaniem nowych systemów komunikacyjnych, wypracowujących swój własny język i semantykę. Elementami systemu społecznego są subsystemy pełniące określone funkcje (polityka, gospodarka, religia,

⁶ Tamże, s. 14–20.

⁷ M. Fleischer, *Obraz świata. Ujęcie z punktu widzenia teorii systemów i konstruktywizmu*, „Język i Kultura” 2000, t. 13, s. 52.

⁸ Tenże, *Zarys ogólnej teorii komunikacji*, w: *Radykalny konstruktywizm. Antologia*, s. 341.

⁹ Zob. N. Luhmann, *Systemy społeczne. Zarys ogólnej teorii*, tłum. M. Kaczmarczyk, Kraków 2007.

¹⁰ G. Skąpska, *Niklasa Luhmanna socjologia religii jako element ogólnej teorii systemu społecznego*, w: N. Luhmann, *Funkcja religii*, tłum. D. Motak, Kraków 2007, s. III–IV.

edukacja itd.), które z wykorzystaniem komunikacji konstruują własną tożsamość, semantyki i kody komunikacyjne, na bazie których następuje reprodukcja ich tożsamości. Każdy subsystem, posługując się charakterystycznymi dla siebie kodami, produkuje dyskursy specjalistyczne (subkulturowe). „Przykładowo prawo na swój użytek rozwija teorię prawa, polityka teorię polityki, ekonomia wolnorynkowa teorię rynku i pieniądza”¹¹. Pojęcie dyskursu, za Peterem Finke¹² definiowane jest jako ujednolicone i instytucjonalizowane wypowiedzi, zdolne do wytwarzania relacji władzy. Jest on wytwarzany przez poszczególne obszary życia i charakterystyczny dla nich (wynikający z funkcjonalnego podziału socjalnego), tworząc dyskursy specjalistyczne (medyczny, prawniczy, religijny itd.), wewnątrznie znormalizowane i instytucjonalizowane. Ich zróżnicowanie nie wyklucza jednak wzajemnej komunikacji pomiędzy poszczególnymi dyskursami specjalistycznymi, które realizowane są na poziomie „interdyskursu” – wspólnej przestrzeni umożliwiającej „rozmawianie” ze sobą jednostek wywodzących się z różnych dyskursów. Interdyskurs jest więc wspólnym mianownikiem, a nie przestrzenią walki i dominacji poszczególnych dyskursów¹³. Na gruncie teorii systemów, wewnętrzne zróżnicowanie sprawia, że każdy system posiada swoje własne manifestacje, a poprzez komunikacje produkowane są inwarianty go stabilizujące. Przestrzeń dyskursywna podlega wewnętrznej stratyfikacji na dyskursy specjalistyczne (dyskursy subkulturowe), interdyskurs (dyskurs całej formacji kulturowej), dyskurs interkulturowy¹⁴.

Z perspektywy niniejszego artykułu interesująca jest komunikacja na poziomie dyskursów danej grupy subkulturowej, które służą ukierunkowaniu, hierarchizacji oraz wyznaczaniu norm własnego systemu, dzięki czemu następuje jego stabilizacja i reprodukcja. Badanie tej przestrzeni komunikacyjnej powinno być nakierowane na udzielenie odpowiedzi na pytanie, co steruje poszczególnymi manifestacjami systemu. Zadanie to jest możliwe w odniesieniu do obrazu świata, który stanowi odzwierciedlenie wartości, norm, wzorców moralności. Nie jest zatem istotne – jak przekonuje M. Fleischer – co kryje się za poszczególnym stylem wypowiedzi, punktem widzenia wypowiedzi jednostki, lecz to, co w konkretnej, jednorazowo zmanifestowanej wypowiedzi wskazuje na cechy ogólne, typowe dla danej subkultury. Nie można zatem ograniczać się do analiz operacji dyskursowych, gdyż każda subkultura wykorzystać może te same operacje dla różnych celów. Czynniki odróżniającymi poszczególne subsystemy są „rozkład treści lub ich typów, ich hierarchizacja i stosunki relewancji”¹⁵.

¹¹ Tamże, s. V.

¹² Zob. P. Finke, *Konstruktiver Funktionalismus. Die wissenschaftstheoretisch Basis einer empirischen Theorie der Literatur*, Braunschweig – Wiesbaden 1982.

¹³ D. Lewiński, *Strukturalistyczna wyobraźnia metateoretyczna*, s. 32.

¹⁴ Zob. J. Anusiewicz, A. Dąbrowska, M. Fleischer, *Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej*, „Język i Kultura” 2000, t. 13, s. 11–44.

¹⁵ M. Fleischer, *Konstrukcja rzeczywistości*, Wrocław 2002, s. 18.

Przyjęta tu perspektywa komunikacyjna, bazująca na kognitywnych koncepcjach psychologicznych J. Piageta i E. von Glasersfelda oraz radykalnego konstruktywizmu, w zakresie teorii językoznawczych nawiązuje do koncepcji podkreślających kreatywną funkcję języka, wiązanych z pracami W. von Humboldta oraz amerykańskich etnolingwistów E. Sapira i B.L. Whorfa, a także bezpośrednich kontynuatorów ich myśli. Humboldt, który uporządkował dotychczasową dyskusję na temat obrazu świata w języku, a następnie zdefiniował podstawy JOS (językowego obrazu świata), w centralnym punkcie swoich rozważań stawia tezę, że w każdym języku naturalnym zawarty jest tylko jemu właściwy ogląd świata. Język – jak przekonywał Humboldt – jest czymś więcej niż tylko różnorodnością dźwięków i znaków, ale różnorodnością sposobów oglądu świata¹⁶. Podobne stanowisko przyjmowali Sapir i Whorf, którzy przekonywali, że kategoryzacja świata, tworzenie określonych struktur pojęciowych i sposób oglądu świata zdeterminowany jest przez język. Jak stwierdza Whorf:

Wyodrębniamy pewne kategorie i typy w świecie zjawisk nie dlatego, że każdemu obserwatorowi rzucają się one w oczy, wręcz przeciwnie – rzeczywistość jawi się nam jako kalejdoskopowy strumień wrażeń, strukturę natomiast nadają jej nasze umysły – to jest przede wszystkim tkwiące w nas systemy językowe¹⁷.

Jak dodaje Sapir, język jest kulturowo uwarunkowanym narzędziem komunikacji, za pomocą którego wytwarzane są symbole, znaczenia których tworzą myślowe obrazy rzeczywistości¹⁸.

Bezpośrednim kontynuatorem myśli Humboldta był L. Weisgerber, który podkreślał, że istnieje element pośredni (*Zwischenwelt*) między mówiącym a światem zewnętrznym, na który składało się „spojrzenie na rzeczywistość zewnętrzną poprzez pryzmat ludzkiego ducha, dzięki czemu nasza świadomość może ją w ogóle ująć”¹⁹. Świat odbijający się w języku nie odnosi się zatem do realnie istniejącego świata, choć do jakiegoś stopnia jest odpowiedzią na bodźce z zewnątrz, lecz do samego języka. Mamy więc do czynienia z językowym dostępem do świata²⁰. Język jest z tej perspektywy narzędziem konstruującym owe światy pośrednie. Znaki językowe nie stanowią jednak nigdy odwzorowania bodźców zewnętrznych, ale są „sztucznymi” znakami ludzkimi. Język jest zatem kreatorem swoistej wizji świata, którą Weisgerber określa mianem językowego obrazu świata (*Weltbild der Sprache*). Dostrzega on nie tylko ścisły związek języka z komunikacją określonych

¹⁶ J. Anusiewicz, A. Dąbrowska, M. Fleischer, *Językowy obraz świata i kultura*, s. 24–25.

¹⁷ B. L. Whorf, *Język, myśl i rzeczywistość*, tłum. T. Hołówka, Warszawa 1982, s. 285.

¹⁸ M. Fleischer, *Obraz świata*, s. 47.

¹⁹ B. Andrzejewski, *Leo Weisgerbera relatywistyczna koncepcja języka*, „Studia Metodologiczne” 1983, t. 22, s. 139.

²⁰ M. Fleischer, *Obraz świata*, s. 47.

grup społecznych (subkultur), ale także podkreśla istotność rodzaju i charakteru słów wykorzystywanych w procesie komunikacji. Obraz świata jest zatem określoną siłą twórczą oraz wartościującą²¹. O aksjologiczno-ideologicznych składnikach obrazów świata przekonywał również H. Gipper – kontynuator myśli Weisgerbera.

Język – podobnie jak każda ideologia – jest wyrazem pewnych przekonań, nastawień wobec świata, ocen, norm i wartości, celów, programów działania i haseł dotyczących jakiejś sytuacji oraz interesów danej grupy społecznej, będąc określoną wizją świata łączącą odpowiednie dla niej postawy i normy postępowania²².

Wszystkie koncepcje, jak podsumowuje R. Tokarski, łączą fakt, że język pełni funkcję określonego filtra, poprzez który określone grupy społeczne/kulturowe postrzegają, kategoryzują i wartościują świat²³. Z perspektywy komunikacyjnej obrazy świata odpowiadają za organizację procesów komunikacyjnych²⁴.

W polskich badaniach lingwistycznych pojęcie JOS pojawiło się dopiero 1978 roku, wraz z pierwszą definicją zaproponowaną przez W. Pisarka:

JOS, czyli obraz świata odbity w poszczególnych językach narodowych, nie odpowiada ściśle rzeczywistemu obrazowi, odkrywanemu przez naukę. [...] Szczególnie wyraźnie JOS odbity w danym języku przejawia się w systemie leksykalnym: najbardziej rozwinięte słownictwo dotyczy z reguły tej sfery zjawisk, która w życiu danej społeczności odgrywa najważniejszą rolę i odwrotnie, słownictwo odnoszące się do zjawisk niemających większego znaczenia charakteryzuje się ubóstwem. Wskutek tego obraz świata odbity w języku przez pryzmat życia społecznego zawiera element subiektywności²⁵.

W kontekście niniejszych badań istotne jest także podejście do JOS R. Tokarskiego, dla którego językowy obraz świata to

zbiór prawidłowości zawartych w kategoriałnych związkach gramatycznych (fleksyjnych, słowotwórczych, składniowych) oraz w semantycznych strukturach leksyki, pokazujących swoiste dla danego języka sposoby widzenia poszczególnych składników świata oraz ogólniejsze rozumienie organizacji świata, panujących w nim hierarchii i akceptowanych przez społeczność językowa wartości²⁶.

²¹ B. Andrzejewski, *Leo Weisgerbera relatywistyczna koncepcja języka*, s. 141–148.

²² J. Anusiewicz, A. Dąbrowska, M. Fleischer, *Językowy obraz świata i kultura*, s. 26.

²³ R. Tokarski, *Światy za słowami. Wykłady z semantyki leksykalnej*, Lublin 2014, s. 314.

²⁴ M. Fleischer, *Obraz świata*, s. 45.

²⁵ W. Pisarek, *Językowy obraz świata*, w: *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, red. S. Urbańczyk, Wrocław 1978, s. 143.

²⁶ R. Tokarski, *Słownictwo jako interpretacja świata*, w: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2: *Współczesny język polski*, pod red. J. Bartmińskiego, Wrocław, s. 358; cyt. za: J. Anusiewicz, A. Dąbrowska, M. Fleischer, *Językowy obraz świata i kultura*, s. 29.

Na tak zarysowanym gruncie postulowany jest wielostopniowy proces rekonstrukcji nacjonalistycznego obrazu świata, a mianowicie zastosowanie ilościowych i jakościowych analiz językowych. Jak przekonuje A. Wierzbicka, jedynie rekonstrukcja sensów specyficznych dla danej grupy umożliwi jej zrozumienie²⁷. Niezbędne jest zatem w pierwszej kolejności uchwycenie najistotniejszych słów kluczowych (poprzez wyszczególnienie list frekwencyjnych), a następnie analiza kontekstów uzyskanych kolokacji i konkordancji. Słowa klucze nie występują bowiem w rzeczywistości dyskursowej osobno, ale stanowią określone „centra językowe, wokół których organizują się poszczególne zjawiska językowe”²⁸.

Listy frekwencyjne oraz występujące w tekstach kolokacje i konkordancje uzyskane zostały z wykorzystaniem narzędzi i doświadczeń lingwistyki kwantytatywnej i korpusowej. Statystyczne badania języka bazują na badaniach zbiorowości statystycznych, rozumianych jako zbiory jednostek przynależących do danej zbiorowości ze względu na posiadanie pewnych cech wspólnych, które decydują o przypisaniu do danej grupy²⁹. Celem lingwistyki kwantytatywnej jest zatem przedstawianie sformalizowanego opisu relacji wewnątrzjęzykowych, uwzględniającego ich dynamiczny i ilościowy aspekt. „Opis taki przyjmuje postać empirycznie weryfikowalnych i klasyfikowalnych hipotez lub praw językowych, zapisanych w formie modeli matematycznych. Empiryczny i ilościowy charakter badanych prawidłowości zakłada mierzalność i/lub kwantyfikowalność pewnych cech języka”³⁰. Lingwistyka komputerowa ma jednak wiele mankamentów, chociażby w postaci trudności/niemożliwości rozpoznawania i analiz form ciągłych, przez co działania muszą ograniczyć się do analiz cząstkowych³¹. Komputerowe analizy statystyczne z powodzeniem mogą być jednak wykorzystywane w badaniach językowego obrazu świata, na co wskazuje wiele prac³².

Druga faza badania obejmowała analizę kontekstów kolokacji i konkordancji z wykorzystaniem metod usytuowanych w obrębie archeologii dyskursów, dzięki czemu możliwe było odtworzenie obrazów świata zawartych w wypowiedziach lub się w nich manifestujących³³. W konsekwencji możliwe będzie – jak zaznacza

²⁷ Zob. A. Wierzbicka, *Semantyka: jednostki elementarne i uniwersalne*, Lublin 2006.

²⁸ J. Kołodziej, *Wartości polityczne. Rozpoznanie, rozumienie, komunikowanie*, Kraków 2011, s. 249.

²⁹ R. Hammerl, J. Sambor, *Statystyka dla językoznawców*, Warszawa 1990, s. 15.

³⁰ A. Pawłowski, *Metody kwantytatywne w sekwencyjnej analizie tekstu*, Warszawa 2001, s. 6.

³¹ Zob. A. Pawłowski, M. Piasecki, B. Broda, *Możliwości i ograniczenia metody automatycznego generowania profili semantycznych leksemów na podstawie danych korpusowych*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2010, 3–4(203–204), s. 55–78.

³² Zob. chociażby W. Kajtoch, *Językowe obrazy świata i człowieka w prasie młodzieżowej i alternatywnej*, t. 1–2, Kraków 2008; J. Kołodziej, *Wartości polityczne. Rozpoznanie, rozumienie, komunikowanie*, Kraków 2011; A. Pawłowski, *Metodologiczne podstawy wykorzystania słowników frekwencyjnych w badaniu językowego obrazu świata*, w: *Przeszłość w językowym obrazie świata*, red. A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski, Lublin 1999, s. 81–99.

³³ Zob. M. Fleischer, *Obraz świata*, s. 66.

W. Kajtoch – wskazanie „dominujących w danym tekście (zespole tekstów) poglądów na temat istnienia i funkcjonowania poszczególnych składników świata, ich związków oraz wzajemnych proporcji” oraz zobrazować „organizację świata, panujących w nim hierarchii i wartości, które są preferowane przez nadawcę danego tekstu i akceptowane przez uczestników tegoż tekstu”³⁴.

Niniejszy artykuł prezentuje wyniki zaledwie wąskiego wycinka większego badania. Warto w tym miejscu przybliżyć ogólny jego zarys. W badaniu zastosowano trójstopniowy proces analizy danych korpusowych. W pierwszej kolejności stworzona została lista 500 najczęściej występujących leksemów, które zostały poddane kategoryzacji, a następnie analizie jakościowej obejmującej eksplorację oraz opis kolokacji i konkordancji poszczególnych słów i ich kontekstów. Kategoryzacja leksemów dokonana została na podstawie propozycji J. Maćkiewicz³⁵. W ten sposób wyszczególnione zostały różnorodne pola tematyczne, które poddane zostały dalszej analizie jakościowej. Głównym kryterium selekcji były obszary komunikacyjne, które wyszczególnione zostały na podstawie Fleischerowskiej klasyfikacji programów komunikacji³⁶. Ze względu na przenikanie się uzyskanych pól przyjęto zasadę arbitralnego przyporządkowania danego leksemu do jednego pola, za główne kryterium uznając dominujący kontekst. Analizie został poddany korpus liczący 600 tys. wyrazów, składający się z publikacji zamieszczonych na stronach internetowych o charakterze nacjonalistycznym. Korpus składał się w połowie z publikacji zawartych na stronach trzech największych organizacji nacjonalistycznych: Narodowego Odrodzenia Polski, Obozu Narodowo-Radykalnego oraz Młodzieży Wszechpolskiej³⁷, a w połowie z tekstów pochodzących z ogólnych serwisów nacjonalistycznych: Nacjonalista.pl, Autonom.pl (300 tys. wyrazów). Materiał zaczerpnięto zarówno z części *stricte* informacyjnej, jak i publicystycznej (po 150 tys. wyrazów z każdej części w dwóch subkorpusach). Po uprzedniej lematyzacji korpusów, z wykorzystaniem lematyzatora morfosyntaktycznego, został on poddany analizie statystycznej z wykorzystaniem oprogramowania WordSmith Tools.

³⁴ W. Kajtoch, *Językowe obrazy świata i człowieka w prasie młodzieżowej i alternatywnej*, s. 14–15.

³⁵ Zob. J. Maćkiewicz, *Kategoryzacja a językowy obraz świata*, w: *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin 2004, s. 47–55.

³⁶ Zob. M. Fleischer, *Ogólna teoria komunikacji*, Wrocław 2007.

³⁷ Ze względu na niewystarczającą liczbę publikacji w części informacyjnej korpus uzupełniono treściami pochodzącymi ze strony kolejnej organizacji nacjonalistycznej Falanga.

WYNIKI BADAŃ EMPIRYCZNYCH

NARÓD-PAŃSTWO-OJCZYŻNA

Tożsamość współczesnych środowisk nacjonalistycznych zbudowana jest w oparciu o triadę, „naród”-„ojczyzna”-„państwo”³⁸. Pojęcia te nie mają jednak równej wartości. Z perspektywy tekstów programowych najważniejszym elementem jest „naród”, rozumiany jako wspólnota naturalna i najwyższego rzędu. Przestrzenią funkcjonowania „narodu” jest „państwo” – określony ideowy konstrukt, determinujący działania środowisk radykalnej prawicy. Nacjonałiści negują bowiem państwo w jego aktualnej postaci, przyjmując skrajnie antysystemową postawę. Obecny jest tam również kod „ojczyzna”, rozumiany jako określony byt symboliczny, występujący jednak w analizowanych tekstach z niewielką częstotliwością. Równie sporadycznie odniesienia do „ojczyzny” widoczne są w programach nacjonalistów. Taka hierarchizacja powyższej triady znajduje odwzorowanie w publikacjach skrajnej prawicy. Na poziomie frekwencji wystąpień leksemy „państwo” [1006³⁹] i „naród” [998] występują na niemalże identycznym poziomie, podczas gdy słowo „ojczyzna” charakteryzuje się znacznie niższą częstotliwością wystąpień [338].

Podstawowe elementy składowe kodu „państwo” pełnią w nacjonalistycznej komunikacji dwojaką funkcję. Elementy tożsamościowe (np. semantyki kolokacji „państwo polskie” [92], „państwo narodowe” [56], „nasze państwo” [16], „własne państwo” [15], „niepodległe państwo” [12]) pełnią rolę konstytuującą, utrzymującą i konsolidującą środowiska nacjonalistyczne. W kolokacjach będących referencją do systemu polityki (np. „ustrój państwa” [11], „państwo Izrael” [20], „państwo członkowskie” [12]) dostrzegać można funkcję interferencyjną między dyskursem subkulturowym i interkulturowym, której zadaniem jest wprowadzanie kodów nacjonalistycznych do dyskursu ogólnonarodowego. Pozostałe kolokacje (głównie ze spójnikami) pełnią zwykle funkcję pragmatyczną – służą komunikowaniu o wydarzeniach mających miejsce w Polsce lub innych państwach.

³⁸ Wyraz znajdujący się w cudzysłowie definicyjnym rozumieć należy jako określony ideologiczny kod komunikacyjny, który, poprzez składające się nań elementy semantyczne, służy reprodukcji określonej wizji świata (zob. M. Czerwiński, „IV Rzeczpospolita”, czyli o znaku w świecie kodów, w: *Język IV Rzeczpospolitej*, red. M. Czerwiński, P. Nowak, R. Przybylskiej, Lublin 2010). Wyrazy lub też ciągi wyrazów znajdujące się w cudzysłowie apostrofowym są przykładowymi kolokacjami i konkordancjami uzyskanymi w procesie komputerowej analizy tekstu i stanowią składniki analizowanych kodów.

³⁹ W nawiasach kwadratowych podana została frekwencyjność wystąpień poszczególnych leksemów lub ciągów leksemów.

Tabela 1. Kolokacje leksemu „państwo”⁴⁰

L2	Freq.	L1	Freq.	Centre	R1	Freq.	R2	Freq.
W	36	W	40	PAŃSTWO	POLSKI	92	W	48
Z	31	I	36		NARODOWY	56	BYĆ	44
I	30	PRZEZ	22		I	40	I	33
BYĆ	20	INNY	19		W	36	NARÓD	21
NARÓD	20	TEN	18		KTÓRY	29	KTÓRY	20
NA	16	Z	17		IZRAEL	20	NA	19
SIĘ	14	NASZ	16		BYĆ	19	Z	16
DO	13	WŁASNY	15		NIE	18	SIĘ	15
ŻE	11	DO	15		Z	18	NIE	14
O	10	NIEPODLEGŁY	12		A	17	ON	13
PRZEZ	9	SUWERENNY	12		EUROPA	14	A	13
DLA	9	BYĆ	11		EUROPEJSKI	13	TEN	10
ZA	9	USTRÓJ	11		CZŁONKOWSKI	12	MIEĆ	10
POLSKI	8	DLA	10		NA	12	DO	9
POLSKA	8	GRANICA	9		NIEMIECKI	10	PRZEZ	8

Źródło: Opracowanie własne.

Kod „państwo”, co może zaskakiwać, charakteryzuje się minimalnym nacechowaniem afektywnym. Jedynie kolokacja „nasze państwo” eksponuje więź nacjonalistów z państwem. Konteksty dominującej pod względem liczby wystąpień kolokacji „państwo Polskie” odnoszą się głównie do przestrzeni politycznej i historycznej. Przenikanie się tych obszarów sprawia, że trudno mówić o jednoznacznej semantyce tego znaku. Dużo wyraźniejsza i istotniejsza wydaje się być kolokacja „państwo narodowe”, wykorzystywana do reprodukcji koncepcji państwa. Nacjonalistyczny dyskurs dotyczący państwa narodowego, rozumianego jako niezależna od zewnętrznych podmiotów politycznych jednostka, państwo wspólnego interesu narodowego, pozornie zbieżny jest z komunikacjami na poziomie interdyskursu. Dystynkcja ujawnia się na poziomie semantyki. „Państwo narodowe” w komunikacji nacjonalistów stanowić ma przeciwwagę dla wszelkiego rodzaju internacjonalistycznych form unii politycznych oraz ekonomicznych. Jako typowe zaprzeczenie idei państwa narodowego wskazywana jest Unia Europejska, portretowana jako jednostka wroga i antydemokratyczna, ingerująca w wewnętrzną politykę państw oraz odbierająca kompetencję ich organom. Zagrożeniem dla „państwa narodowego” jest także imigracja, silnie skorelowana z UE, a w szczególności napływ muzułmanów. W końcu globalna ekonomia stanowi kolejny składnik dezintegracji państw narodowych. W odpowiedzi postulowana jest Europa Państw Narodowych – „kontynent suwerennych państw, kierowanych zgodnie z interesami swych na-

⁴⁰ Tabele są z konieczności przedstawione w formie skróconej. Analiza obejmowała jednak znacznie szerszy zakres, a mianowicie wszystkie leksemy o częstotliwości większej niż trzy wystąpienia.

cji; państw zbudowanych na odwiecznych zasadach cywilizacji chrześcijańskiej” (Nowoczesny Nacjonalizm). Przy okazji wyłania się także silny związek ‚państwa’ z wartościami katolickimi i ultrakatolickimi, które są jednakże przez nacjonalistów wykorzystywane dość instrumentalnie.

Dostrzec można także bliskość znaczeniową między kolokacją ‚państwo narodowe’ a strukturami ‚własne państwo’ i ‚niepodległe państwo’. Podstawową rolą dwóch ostatnich jest podkreślanie potrzeby zakotwiczenia narodu w określonej przestrzeni geograficznej. Stąd narody powinny ‚posiadać własne państwo’, ‚mieć prawo do własnego państwa’, ‚tworzyć niepodległe państwa’ czy też ‚odzyskiwać niepodległość państwa’. Należy jednakże podkreślić, że choć na poziomie tekstów programowych widoczne jest opowiadanie się nacjonalistów za wspieraniem wszelkich tendencji do tworzenia i funkcjonowania państw narodowych, to również te deklaracje wykorzystywane są instrumentalnie. O ile więc nacjonałiści popierają ‚prawo narodu palestyńskiego do własnego państwa’, o tyle ‚niepodległe państwo Kosowo’ nie ma już racji bytu. Walka o wolną Palestynę w rzeczywistości nie jest przejawem troski o naród palestyński. Kod ‚wolna Palestyna’ wykorzystywany jest do atakowania Izraela oraz Żydów i ma w rzeczywistości antysemitcki charakter.

Konstrukt ‚państwa narodowego’, stanowiąc jeden z fundamentów ideologii nacjonalistycznej, jest więc licznie reprodukowany w komunikacjach między nacjonalistami. Dużo mniejszą rolę, mimo iż występuje częściej, odgrywa określenie ‚państwo polskie’, które z jednej strony służy identyfikacji konkretnego elementu w europejskiej przestrzeni politycznej, a z drugiej jest elementem nacjonalistycznego dyskursu historycznego dotyczącego Polski. Brak jest jednak elementów podkreślających afektywną relację z ‚państwem’.

Oprócz komunikowania o państwie polskim dyskursy nacjonalistów odnoszą się również do innych krajów. Na poziomie ogólnym mówi się więc, z wykorzystaniem leksemów ‚Europa’ [14], ‚europejski’ [13], ‚członkowski’ [12], o różnorodnych kwestiach europejskich. Kolokacje stanowiące referencje do konkretnych państw pełnią jednak określone funkcje ideologiczne. Izrael [20] obrazowany jest jako państwo ‚okrutne’, cechujące się ‚zbrodniczym’ i ‚terrorystycznym’ charakterem oraz będące krajem ‚reżimowym’. Państwo niemieckie [10] jest symbolem zagrożenia i kod ten służy perpetuowaniu narodowych resentymentów (pomimo współpracy środowisk polskich nacjonalistów z wyraźnie antypolskimi grupami niemieckimi). W końcu ‚państwo Kosowo’ [6] określane jest mianem ‚nowotworu’. Przykład Kosowa reprodukowany jest jako egzemplifikacja wewnętrznego zagrożenia dla państw narodowych, w konsekwencji na kod ten składają się wszelkie antyseparatystyczne konteksty. W przypadku Polski występuje on w odniesieniu do Ruchu Autonomii Śląska, w działalności którego radykalna prawica dopatruje się lokalnej wersji separatyzmu.

Tabela 2. Konkordancje leksemu „państwo”

Lp.	Zwrot	Freq.
1	NARÓD I PAŃSTWO	16
2	PAŃSTWO I NARÓD	14
3	I PAŃSTWO POLSKI	8
4	PAŃSTWO W KTÓRY	8
5	PAŃSTWO POLSKI BYĆ	8

Źródło: Opracowanie własne.

Drugim istotnym dla nacjonalistycznej tożsamości jest kod ‚narod’ . W przeciwieństwie do ‚państwa’, kolokacje słowa ‚narod’ podkreślają głównie emocjonalne formy identyfikacji z narodową wspólnotą. Narod może zatem być ‚nasz’ [55], ‚swój’ [19], ‚własny’ [18], ‚polski’ [18]. ‚Nasz narod’ trzeba ‚uchronić’, wierzyć w jego ‚jedność’, ‚przyszłość’ i ‚rozwój’. Podobnie rzecz wygląda ze strukturą ‚swój narod’. Własny narod należy miłować, a także mieć wobec niego obowiązki. Konteksty tychże kolokacji służą więc nie tylko wyrażaniu emocjonalnej identyfikacji z narodem, ale zawierają też kanon praw i obowiązków wobec niego.

Tabela 3. Kolokacje leksemu „narod’

L2	Freq.	L1	Freq.	Centre	R1	Freq.	R2	Freq.
I	27	NASZ	55	NARÓD	POLSKI	93	W	29
Z	26	I	42		I	68	BYĆ	28
DO	22	DLA	30		RADYKALNY	34	NIE	27
PAŃSTWO	21	Z	27		W	32	I	26
W	18	SWÓJ	19		BYĆ	27	Z	26
BYĆ	14	DO	19		NIE	24	KTÓRY	20
DLA	14	WŁASNY	18		KTÓRY	23	PAŃSTWO	20
SIĘ	12	POLSKI	18		TO	20	SIĘ	19
NA	11	BYĆ	15		A	17	TO	16
O	11	INNY	15		NA	13	NA	15
SOLIDARNOŚĆ	11	CAŁY	13		ORAZ	11	ON	11
MIŁOŚĆ	9	ŻE	13		EUROPA	11	JAK	11
ŻYCIE	9	JAKO	12		NIEMIECKI	11	OJCZYZNA	10
TEN	8	O	11		MUSIEĆ	11	TEN	10
EUROPA	8	EUROPEJSKI	11		SERBSKI	10	ORAZ	9

Źródło: Opracowanie własne.

W dyskursach z wykorzystaniem leksemu „naród” widoczne są również odniesienia do innych narodów: niemieckiego [11], serbskiego [10], palestyńskiego [8], europejskiego [5] czy też śląskiego [5]. Każda z wymienionych kolokacji charakteryzuje się określonymi semantykami, pełniącymi określone funkcje. „Europejski naród” skorelowany jest semantycznie ze zjawiskiem globalizacji oraz liberalnej – zdaniem nacjonalistów – polityki imigracyjnej, stanowiącej zagrożenie dla państw narodowych oraz ich tożsamości. Fraza „naród niemiecki” wykorzystywana jest jako wyraz narodowego resentymentu. Podobnie jak opisano wyżej, silna manifestacja solidarności z Serbami dotyczy nieuznawania niepodległości Kosowa, pełniąc funkcję sprzeciwu wobec wszelkich działań separatystycznych, a jednocześnie jest przejawem braku akceptacji dla działań Ruchu Autonomii Śląska. Dlatego „naród śląski” jest dla nacjonalistów równoznaczny z narodem nie-polskim.

Tabela 4. Konkordancje leksemu „naród”

Lp.	Zwrot	Freq.
1	NARÓD I PAŃSTWO	17
2	PAŃSTWO I NARÓD	14
3	SOLIDARNOŚĆ Z NARÓD	13
4	NARÓD RADYKAŁ Z	12
5	Z NARÓD POLSKI	11

Źródło: Opracowanie własne.

Leksem „ojczyzna”, choć występujący najrzadziej z trzech analizowanych wyrazów, wydaje się być istotnym elementem nacjonalistycznej tożsamości⁴¹. Niska frekwencja jest o tyle zastanawiająca, że „ojczyzna” jest wartością najsilniej kojarzoną ze środowiskiem nacjonalistycznym przez osoby nieprzynależące do żadnego ruchu radykalnej prawicy. Jest ona wartością nawet ważniejszą niż naród⁴².

⁴¹ Również na poziomie programów słowo to pojawiało się incydentalnie – w deklaracji ideowej zaledwie jednego z trzech analizowanych tu środowisk nacjonalistycznych (Młodzieży Wszechpolskiej) oraz jednym tekście programowym (zob. „Wytyczne” nop.org.pl).

⁴² Por. M. Pieliżek, *Wizerunek nacjonalisty i nacjonalizmu. Wyniki badań empirycznych*, w: *Teorie komunikacji i mediów*, [t.] 6: *Poprawność i stosowność w komunikacji*, pod red. M. Graszewicza, Wrocław 2013.

Tabela 5. Kolokacje leksemu „ojczyzna”

L2	Freq.	L1	Freq.	Centre	R1	Freq.	R2	Freq.
W	20	NASZ	58	OJCZYŻNA	I	28	W	13
MIŁOŚĆ	18	I	30		W	23	BYĆ	13
HONOR	14	DO	29		BYĆ	20	I	10
NA	11	ZA	23		NIE	14	NARÓD	6
NARÓD	10	SWÓJ	18		A	7	TEN	5
I	9	DLA	8		ORAZ	6	ON	5
BÓG	8	SYN	7		KTÓRY	5		
ZA	6	OBROŃCA	7					
POLEGŁY	6	HONOR	7					
Z	5	INTENCJA	7					
HISTORIA	5	WŁASNY	5					

Źródło: Opracowanie własne.

W analizowanym korpusie konstrukt ojczyzny zbudowany jest głównie w oparciu o elementy afektywne, służące podkreśleniu wyjątkowości oraz jedności „wspólnoty wyobrażonej” – korzystając z terminologii Benedicta Andersona⁴³. Mowa zatem o „naszej ojczyźnie” [58], „obrońcy” [7], „honorze” „losie” [5] ojczyzny [7] lub w szerszej perspektywie „miłości do ojczyzny” [18], działaniach „(w) intencji ojczyzny” [7], budowaniu, obowiązkach czy też walce o „naszą ojczyznę”. „Za ojczyznę” jest się odpowiedzialnym, walczy lub umiera. Także modlitwy „za” oraz w „intencji” ojczyzny są elementem konstruktu „ojczyzna”. O wiele mniej istotne są prawe kolokacje tego leksemu, mające głównie charakter referencyjny, odsyłające do różnorodnych kwestii związanych z Polską. Tabela konkordancji (zob. tabela 6) wskazuje także na silny związek leksemów „Bóg”, „Honor”, „Ojczyzna”, składających się na jedno z fundamentalnych haseł nacjonalistów.

Tabela 6. Konkordancje leksemu „ojczyzna”

Lp.	Zwrot	Freq.
1	MIŁOŚĆ DO OJCZYŻNA	18
2	HONOR I OJCZYŻNA	14
3	BÓG HONOR I	14
4	NASZ OJCZYŻNA I	8
5	W INTENCJA OJCZYŻNA	7

Źródło: Opracowanie własne.

⁴³ Zob. B. Anderson, *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, tłum. S. Amsterdamski, Kraków 1997.

Najczęściej występującym leksemem w tym obszarze komunikacyjnym jest przymiotnik „narodowy” [2728]. Jego wysoka frekwencyjność wynika z istotnej roli, jaką odgrywa w komunikacji nacjonalistów, a mianowicie w konstytuowaniu i spajaniu tożsamości środowisk nacjonalistycznych. Ma charakter autoreferencyjny, dlatego też występuje głównie w kontekstach odnoszących się bezpośrednio do organizacji, działalności i osób skupionych wokół skrajnej prawicy.

Analiza lewo- i prawostronnych kontekstów leksemu „narodowy” pozwala na wyodrębnienie kilku obszarów dyskursywnych. Przede wszystkim jest on integralnym składnikiem nazw organizacji nacjonalistycznych, z Narodowym Odrodzeniem Polski na czele (664 częstości). Wysoka frekwencyjność nazwy tej partii wynika zapewne z dużej aktywności NOP-u w samym ruchu narodowym. Aktywna jest ona nie tylko na najważniejszych dla tego środowiska akcjach i wydarzeniach, ale także z dużą częstotliwością i systematycznie komunikuje się ze swoimi członkami i sympatykami za pośrednictwem portalu internetowego. Aktywność NOP-u dostrzegana i podkreślana jest także przez inne organizacje nacjonalistyczne, co widoczne jest w referencjach do Narodowego Odrodzenia Polski w publikacjach pozostałych organizacji nacjonalistycznych. Drugą wyraźnie zaakcentowaną organizacją jest Obóz Narodowo-Radykalny, który jednakże występował ze znacznie mniejszą częstotliwością [124].

Tabela 7. Kolokacje leksemu „narodowy”

L2	Freq	L1	Freq	Centre	R1	Freq	R2	Freq
I	117	RUCH	227	NARODOWY	ODRODZIĆ	664	POLSKA	671
W	76	OBÓZ	124		RADYKALNY	151	W	70
POLSKI	76	DZIAŁACZ	63		I	105	ZBROJNY	64
Z	74	PAŃSTWO	56		W	80	BYĆ	64
BYĆ	38	SYMPATYK	52		SILA	65	I	52
NA	35	FRONT	51		BYĆ	51	Z	38
SIĘ	33	IDEA	50		RADYKALIZM	50	SIĘ	30
DZIELNICA	32	ŚRODOWISKO	46		RADYKAŁ	40	NA	28
O	29	PRZEZ	45		SOCJALIZM	29	TO	26
BRYTYJSKI	29	I	41		Z	28	KTÓRY	22

Źródło: Opracowanie własne.

Leksem „narodowy” pojawia się także w nazwach określających środowiska nacjonalistyczne w sposób bardziej ogólny – „ruch narodowy” [227], „front narodowy” [51], „środowisko narodowe” [46], „partia narodowa” [39], „stronnictwo narodowe” [25], „liga narodowa” [17]. Analiza kontekstów poszczególnych kolokacji wskazuje, że najbardziej pojemna znaczeniowo jest fraza „ruch narodowy”, która wykorzystywana jest do reprodukcji zarówno dziedzictwa Narodowej Demokracji oraz innych historycznych grup nacjonalistycznych, jak i do komunikowania o współczesnych działaniach europejskich ruchów skrajnej prawicy. W licznych

nawiązaniach i odwołaniach do zagranicznych środowisk nacjonalistycznych widoczne są także tendencje do podkreślania uniwersalności współczesnej myśli skrajnie prawicowej. Dominujące są odwołania do francuskiego Frontu Narodowego oraz Brytyjskiej Partii Narodowej (BNP).

Kolejny obszar wyznaczany jest przez wyrazy i konteksty odnoszące się do nacjonalistycznej ideologii. W tej grupie kolokacji odnaleźć można określenia pełniące funkcje definiujące, wyjaśniające i wyznaczające granice semantyczne poszczególnych elementów ideologicznych, takich jak „państwo narodowe” [56], „idea narodowa” [50], „tożsamość narodowa” [32], „świadomość narodowa” [21], „pamięć narodowa” [20]. Inną grupę kontekstów stanowią nawiązania do historycznych systemów totalitarnych o charakterze skrajnie prawicowym – „narodowy socjalizm” [29], „narodowy syndykalizm” [11] – czy historycznych grup „narodowo-rewolucyjnych” [27]. Wykorzystywane są one do akcentowania podobieństw oraz różnic między historycznymi i aktualnymi założeniami ideologii nacjonalistycznej lub wskazywania elementów nacjonalistycznych w myśli lewicowej, np. „narodowy bolszewizm” [12].

Leksem „narodowy” łączy się także z innymi rzeczownikami odnoszącymi się do uczestników środowisk nacjonalistycznych. Są więc narodowi „działacze” [63], „sympatycy” [52], „członkowie” [17], „zwolennicy” [12]. Obecna jest także, choć zaskakująco słabo zaakcentowana, narodowa symbolika – „hymn” [26], „flaga” [17], „święto narodowe” [16]. Warto także podkreślić łączliwość leksemu „narodowy” z innymi wyrazami podkreślającymi charakter ruchu narodowego, które występowały w kontekstach poszczególnych kolokacji: „patriotyczny”, „katolicki”, „społeczny”, „konserwatywny”, „chrześcijański”, „niepodległościowy”, „kościelny”.

Także konkordancje leksemu „narodowy” (zob. tabela 8) obrazują dużą liczbę struktur autoreferencyjnych. Dominujące frazy obecne są w kontekstach dotyczących aktywności działaczy i sympatyków ruchu nacjonalistycznego (najczęściej występują odwołania do NOP-u) oraz podejmowanych przez nich działań. Służą także podkreśleniu zaangażowania nacjonalistów w działania organizacji oraz uczestnictwa w istotnych dla skrajnej prawicy wydarzeniach. Widoczne są tam także odniesienia do innych organizacji skrajnie prawicowych, choć w zdecydowanie mniejszej skali. Pojawiają się także zwroty charakterystyczne dla programu komunikacji „wojsko” („narodowe siły zbrojne”).

Tabela 8. Konkordancje leksemu „narodowy”

Lp.	Zwrot	Freq.
1	NARODOWY ODRODZIĆ POLSKA	654
2	OBÓZ NARODOWY RADYKALNY	105
3	NARODOWY SIŁA ZBROJNY	67
4	ODRODZIĆ POLSKA W	63
5	SYMPATYK NARODOWY ODRODZIĆ	51

Źródło: Opracowanie własne.

O wiele mniej istotny z tej perspektywy wydaje się leksem „państwowy”, który w badanych tekstach pełnił głównie pragmatyczne funkcje. Jak pokazują kolokacje, wiąże się on głównie ze słowami odnoszącymi się organów państwowych i ich funkcjonowania.

Tabela 9. Kolokacje leksemu „państwowy”

L2	Freq.	L1	Freq.	Centre	R1	Freq.	R2	Freq.
I	11	WŁADZA	12	PAŃSTWOWY	I	15	WYBORCZY	7
W	5	INSTYTUCJA	10		KOMISJA	7	I	6
POLSKI	5	POLICJA	5		REPRESJA	6		
		ORGANIZM	5		W	5		
		BYT	5					
		ORGAN	5					

Źródło: Opracowanie własne.

Dyskursy dotyczą więc „władzy” [12], „instytucji” [10] czy „organizmu” [5] państwowego. Obecne, choć na tym poziomie słabo, zaakcentowane są także konteksty odnoszące się do aparatu przymusu jako elementu represyjności państwa – „policja państwowa” [5], „państwowa represja” [6]. Mowa też o instytucji Państwowej Komisji Wyborczej (PKW) [7], która jednocześnie jest jedyną występującą konkordancją. Nawiązania do PKW wynikają z uczestnictwa Narodowego Odrodzenia Polski w wyborach, przez co relacjonowane były kwestie kampanii i wyników, jakie osiągnęła ta partia. Niewielka liczba kontekstów uniemożliwia jednak bardziej szczegółową analizę.

POLSKA, POLSKI, POLAK

Kolejnymi elementami *stricte* powiązаныmi z ideologią nacjonalistyczną są kody odnoszące się do kraju, w którym funkcjonują środowiska radykalnej prawicy oraz jego mieszkańców. Jednak wbrew pozorom leksem „Polska”, z wyjątkiem kolokacji z wyrazami „narodowy” i „odrodzić”, o których mowa była powyżej, w niewielkim zakresie wykorzystywany jest do reprodukcji tożsamości przez nacjonalistów. W analizowanych publikacjach pełni on dość pragmatyczną funkcję – służy głównie opisowi konkretnych, zwykle nienacechowanych afektywnie sytuacji mających miejsce „w Polsce” lub z Polską związanych – „Polska w UE” [16], „Polska w strukturach [europejskich]” [10] itd. Stosowany jest także w celu podkreślenia kraju pochodzenia podmiotu, którego dotyczy relacja („nacjonalista z Polski” [5], „przedstawiciel z Polski” [5], „Żyd z Polski” [5]). Za jedno z nielicznych ideologicznie nacechowanych konkordancji można uznać struktury odnoszące się do problemu emigracji Polaków, wykorzystywane do konstruowania obrazu

negatywnej sytuacji społeczno-politycznej kraju, pod rządami dotychczasowych rządów. Ma więc *stricte* antysystemowy wydźwięk. W końcu leksem ten pojawia się w kontekstach podkreślających relacyjność określonych podmiotów: „Polska i Izrael [10], „Polska i Niemcy” [8], „Polska i Europa [5]”. Obecne są także odwołania do elementów tożsamościowych – „Polska i Polak” [21], „Polska i ONR” [3], „Polska i tradycyjny katolicyzm” [3], „Polska i stowarzyszenie patriotyczne” [2] itd., cechujące się jednak niską frekwencyjnością.

Tabela 10. Kolokacje leksemu „Polska”

L2	Freq	L1	Freq	Centre	R1	Freq	R2	Freq
NARODOWY	671	ODRODZIĆ	657	POLSKA	W	176	W	82
W	59	W	404		I	97	SIĘ	56
OBÓZ	47	WIELKI	135		BYĆ	69	BYĆ	52
O	29	Z	59		Z	57	NA	48
NA	27	DO	55		NIE	51	I	43
I	27	NA	48		NA	41	TEN	29
SIĘ	24	CAŁY	38		KTÓRY	31	Z	25
Z	20	KOCHAĆ	36		A	31	NIE	25
SOWIECKI	14	DLA	33		DO	24	AKCJA	22
BYĆ	14	PRZEZ	25		KATOLICKI	23	DO	21
KTÓRY	14	WOLNY	23		ORAZ	23	POLAK	21
TO	13	HISTORIA	20		JAKO	20	ON	20
CZOŁO	13	NIEPODLEGŁY	17		PRZEPROWADZIĆ	20	UNIA	16
ODZYSKAĆ	13	O	13		PO	20	ROK	15
ZSRR	12	ŻE	12		ZORGANIZOWAĆ	19	TO	15

Źródło: Opracowanie własne.

Za istotną należy uznać kolokację „Wielka Polska” [135], której konteksty składają się na konstrukt określonej idei. Fundamentalnym składnikiem tego konstruktury są konteksty odwołujące się do historycznych wizji Polski czasów Romana Dmowskiego. Hasło „wielka Polska” łączy się zatem z ideą katolicyzmu (utrzymanego zapewne w duchu Dmowskiego). Przejawia się to w reprodukowanych hasłach, „wielka Polska katolicka” [23] (wszystkie prawe kolokacje leksemu „katolicki” składają się na to hasło), „wielka Polska narodowa” [3], „czołem wielkiej Polsce” [12]. Leksemy „wielki” i „Polska” są też elementem nazwy kolejnej formacji skrajnie prawicowej – Obozu Wielkiej Polski [47]. Występują także kolokacje stanowiące referencję do działań środowisk radykalnej prawicy: „przeprowadzić” [20], „zorganizować” [19], „rozpocząć” [9], „postanowić” [6]. W tych kontekstach leksem „Polska” pojawia się wyłącznie jako element składowy nazwy NOP. W niewielkim stopniu widoczne są też nawiązania historyczne („historia Polski” [20], „niepodległa Polska” [17]). Również kolokacja „kocham Polskę” [36] nie jest kodem o nacechowaniu *stricte*

afektywnym. Na jego zawartość składają się opisy akcji zorganizowanej przez Młodzież Wszechpolską, mającej być przeciwagą dla święta „walentynek”⁴⁴.

Również leksem „polski”, poza wskazanymi powyżej kolokacjami „państwo polskie”, „naród polski”, w niewielkim stopniu pełni funkcję kodu tożsamościowego. Wśród elementów uznanych za składniki nacjonalistycznej tożsamości wyróżnić można kolokacje wykorzystywane do reprodukcji dyskursów historycznych („liga polska” [26], „ziemie polskie” [19] oraz częściowo „wojsko polskie” [41]). Istotniejsze dla nacjonalistycznej komunikacji subkulturowej są prawostronne konteksty, mające autoreferencyjny charakter. Widoczne są przede wszystkim odwołania do polskiego ruchu nacjonalistycznego („polski ruch narodowy” [44], „polski nacjonalizm” [26], „polski nacjonalista” [37], „polski narodowiec” [25] czy „polski patriota” [20]). Także konteksty kolokacji „polska rodzina” [24] nie mają charakteru ideologicznego, lecz odnoszą się do systemu politycznego i składają się na nazwę partyjnego ugrupowania Liga Polskich Rodzin, z którą część środowisk nacjonalistycznych sympatyzuje.

Tabela 11. Kolokacje leksemu „polski”

L2	Freq	L1	Freq	Centre	R1	Freq	R2	Freq
W	73	NARÓD	93	POLSKI	W	59	W	91
I	62	PAŃSTWO	92		I	56	NARODOWY	76
NA	58	W	67		RUCH	45	I	75
Z	54	NA	55		NACJONALISTA	37	NIE	49
BYĆ	39	Z	46		BYĆ	36	BYĆ	49
DO	32	WOJSKO	41		NACJONALIZM	26	Z	36
SIEĆ	31	I	35		NA	25	NA	33
ŻE	21	DLA	27		NARODOWIEC	25	KTÓRY	30
O	20	LIGA	26		RODZINA	24	DO	20
DLA	19	O	24		NIE	22	TEN	20
NARODOWY	19	DO	24		ŚLĄSK	22	ON	18
TEN	15	RZECZYPOSPOLITA	23		FLAGA	20	POLITYCZNY	18
TO	14	PRZEZ	22		WŁADZA	20	SIEĆ	16
PRZEZ	14	ŻE	21		PATRIOTA	20	ORAZ	16

Źródło: Opracowanie własne.

Co zaskakujące również leksem „Polak” nie okazał się istotnym składnikiem nacjonalistycznej tożsamości. Pomijając konteksty, w których powyższe słowo wykorzystywane było jako element identyfikacji narodowościowej („dla Polaka(ów)” [33], „Polska i Polak(cy)” [16], „Polacy na Białorusi” [9] itd.), brak jest w analizowanych tekstach afektywnych korelacji ze słowem „Polak”. Określenie „my Polacy” to zaledwie 28 wystąpień, a „być Polakiem” uzyskało 26 częstości. Dostrzegalną

⁴⁴ Zob. w Internecie: <www.kochampolskę.pl>.

funkcją tego leksemu – w kolokacjach z wyrazami „wszyscy” [15], „większość” [14], „tysiąc” [11], „wiele” [10] – jest podkreślanie więzi między członkami społeczeństwa. Budowana jest w ten sposób określona wspólnota wyobrażona, nawiązując do koncepcji B. Andersona. Także M. Billig zaznaczał, że słowa podkreślające jedność wykorzystywane są do budowania relacji między obcymi jednostkami⁴⁵.

Tabela 12. Kolokacje leksemu „Polak”

L2	Freq.	L1	Freq.	Centre	R1	Freq.	R2	Freq.
W	23	DLA	33	POLAK	NA	60	SIĘ	27
POLSKA	21	I	32		W	59	BYĆ	22
I	19	MY	28		BYĆ	33	W	21
ŻE	17	BYĆ	27		NIE	25	PRZEZ	15
DLA	15	WIELKI	18		KTÓRY	22	I	12
TO	14	MŁODY	17		I	22	TO	11
BYĆ	13	WSZYSTEK	15		Z	19	RZECZ	11
SIĘ	13	ŻE	15		A	13	Z	11
DO	10	WIĘKSZOŚĆ	14		TO	12	NA	11
Z	9	NA	14		MIEĆ	10	DO	9

Źródło: Opracowanie własne.

Konkordancje leksemu „Polak” podzielić można na kilka pól semantycznych. Przede wszystkim służą one podkreślaniu więzi między poszczególnymi jednostkami narodu oraz z krajem („Polska i Polak”). Drugie pole semantyczne obejmuje konteksty związane z Serbią i stanowią akt solidarności i wsparcia dla serbskich nacjonalistów w ich walce przeciwko autonomii Kosowa. W końcu obecne są zwroty (m.in. „Polska dla Polaków”), będące w dyskursach prawicowych wyrazem ksenofobicznych koncepcji. W tego typu komunikacjach kod ten służy konstruowaniu binarnego podziału „my” – „oni”, konstrukcji „obcego”.

Tabela 13. Konkordancje leksemu „Polak”

Lp.	Zwrot	Freq.
1	POLSKA I POLAK	15
2	POLAK NA RZECZ	11
3	RZECZ SERBSKI KOSOWO	11
4	NA RZECZ SERBSKI	11
5	ŻE BYĆ POLAK	10

Źródło: Opracowanie własne.

⁴⁵ Zob. M. Billig, *Banalny nacjonalizm*, tłum. M. Sekerdej, Kraków 2008.

W przypadku konkordancji leksemu „Polska” widać, że najczęściej wykorzystywane konstrukcje z analizowanym hasłem w zdecydowanej większości dotyczą Narodowego Odrodzenia Polski oraz jego działaczy i sympatyków (zob. tabela 14).

Tabela 14. Konkordancje leksemu „Polska”

Lp.	Zwrot	Freq.
1	NARODOWY ODRODZIĆ POLSKA	655
2	ODRODZIĆ POLSKA W	64
3	SYMPATYK NARODOWY ODRODZIĆ	50
4	OBÓZ WIELKI POLSKA	48
5	DZIAŁACZ NARODOWY ODRODZIĆ	47

Źródło: Opracowanie własne.

Nieco ciekawsze zwroty widoczne są w przypadku konkordancji leksemu „polski” (zob. tabela 15). Oprócz struktur odnoszących się do nacjonalistycznych organizacji widoczna jest także referencyjność do systemu politycznego „Liga Polskich Rodzin”, „polska scena polityczna”. Funkcjonują też frazy silnie skorelowane z elementami programowymi („obrona polskiej własności”) oraz propagandowymi skrajnej prawicy („[serbskie] Kosowo polski Śląsk”).

Tabela 15. Konkordancje leksemu „polski”

Lp.	Zwrot	Freq.
1	POLSKI RUCH NARODOWY	35
2	SERBSKI KOSOVO POLSKI	13
3	LIGA POLSKI RODZINA	12
4	NARODOWY ODRODZIĆ POLSKA	12
5	KOSOVO POLSKI ŚLĄSK	12

Źródło: Opracowanie własne.

W tym miejscu warto także odnotować struktury leksemu „kraj”, które pełnią głównie funkcję synonimu dla leksemu „Polska”. Zauważalną różnicą jest występowanie słowa „Polska” w kontekstach neutralnych, natomiast kod „kraj” wykorzystywany jest częściowo w konstrukcjach o nacechowaniu afektywnym, wyrażających obawy o bezpieczeństwo, stan czy kondycję kraju („chcieć zagarnąć nasz kraj”, „niewolić nasz kraj”, „podporządkować nasz kraj”) lub w kontekstach służących podkreśleniu wartości, dumy czy pozytywnych emocji oraz działań („wybawić nasz kraj”, „rozkwitać w naszym kraju”, „darzyć nasz kraj sympatią”, „suwerenność naszego kraju” itd.).

Tabela 16. Kolokacje leksemu „kraj”

L2	Freq.	L1	Freq.	Centre	R1	Freq.	R2	Freq.
W	198	NASZ	121	KRAJ	W	55	KTÓRY	31
Z	55	W	116		I	44	W	26
I	39	TEN	79		BYĆ	27	BYĆ	24
DO	21	CAŁY	59		KTÓRY	22	SIĘ	24
NA	20	Z	51		EUROPA	21	I	20
TEREN	16	INNY	45		Z	19	TEN	19
SIĘ	13	DO	20		NA	14	Z	18
POLSKA	11	WŁASNY	18		NIE	14	DO	16
IMIGRANT	11	CZEŚĆ	16		ORAZ	13	ŚWIAT	16
SYTUACJA	10	SWÓJ	16		TAKI	11	NIE	15
TO	10	RÓŻNY	13		MUZULMAŃSKI	9	JAK	14
TEN	8	EUROPEJSKI	12		AFRYKAŃSKI	9	TO	14

Źródło: Opracowanie własne.

Widoczne są także odniesienia do innych krajów. O ile odwołania do Europy („europejski” [12], „Europa” [21]) służą najczęściej komunikowaniu o problematyce krajów całej wspólnoty europejskiej, o tyle frazy „kraj muzułmański” [9] i „kraj afrykański” [9] są składnikiem kodów ‚obcy’ oraz ‚zagrożenie’, obejmujące głównie konteksty dotyczące rosnącej liczby imigrantów oraz problemów z tego wynikających.

Tabela 17. Konkordancje leksemu „kraj”

1	W NASZ KRAJ	44
2	W TEN KRAJ	33
3	W CAŁY KRAJ	28
4	KRAJ W KTÓRY	12
5	TEREN CAŁY KRAJ	12

Źródło: Opracowanie własne.

NACJONALIZM, NACJONALISTA, NACJONALISTYCZNY

W analizowanym polu komunikacyjnym nie mogło zabraknąć tych elementów autoreferencyjnych, które służą nie tylko scalaniu systemu, ale także tworzą elementy dystynktywne względem innych subsytemów systemu politycznego. Jak już dotychczas wskazano, nacjonałiści mówią głównie o sobie, a w konsekwencji dyskursy autoreferencyjne są liczniejsze niż dyskursy ideologiczne. Nie inaczej jest w przypadku trzech kolejnych leksemów. Warto na samym początku podkreślić

duże dysproporcje w częstotliwości występowania poszczególnych słów. Najliczniej reprezentowany jest leksem „nacjonalista” [1017]. Znacznie rzadziej występują leksemy „nacjonalistyczny” [369] i „nacjonalizm” [323].

Tabela 18. Kolokacje leksemu „nacjonalista”

L2	Freq.	L1	Freq.	Centre	R1	Freq.	R2	Freq.
W	27	AUTONOMICZNY	89	NACJONALISTA	Z	118	SIĘ	54
I	23	POLSKI	37		W	57	W	33
Z	20	NIEZALEŻNY	25		I	46	NA	25
SIĘ	16	DLA	19		KTÓRY	31	Z	20
PRZEZ	14	PRZEZ	17		BYĆ	24	BYĆ	19
OKOŁO	13	PORTAL	17		NIE	22	I	18
BYĆ	12	CZESKI	16		PL	19	NIE	15
NA	12	ROSYJSKI	16		NA	17	NOP	11
DLA	11	BYĆ	15		A	16	ON	10
WIELE	9	WĘGIERSKI	15		PO	14	NARODOWY	10
TO	9	GRECKI	13		ORAZ	11	TO	10
POLSKI	8	UKRAIŃSKI	12		ZEBRAĆ	9	TEN	10

Źródło: Opracowanie własne.

Pod względem funkcji konteksty leksemu „nacjonalista” podzielić można dwójako. Po pierwsze, służą one akcentowaniu wewnętrznej różnorodności – „autonomiczny nacjonalista” [89], „niezależny nacjonalista” [25] – choć ciężko jednoznacznie wskazać różnicę między znaczeniami obu wyrazów. Po drugie, zauważalne jest rozróżnienie nacjonalistów pod względem narodowościowym. Poza oczywistym nacjonalistą polskim obecne są odniesienia do nacjonalistów czeskich [16], rosyjskich [16], węgierskich [15], greckich [13], ukraińskich [12] rumuńskich [8], słowackich [7], niemieckich [7] i szwedzkich [6]. Pomimo wewnętrznej dyferencjacji, środowiska radykalnej prawicy portretują się jako środowisko w dużej mierze spójne i kooperujące. Obecny podział służyć zatem może podkreślanemu szerokiemu, a uwzględniając odniesienia do zagranicznych grup także europejskiego frontu nacjonalistycznego. Polscy nacjonalisci nie tylko relacjonują działania zagranicznych grup, ale także podkreślają współpracę z wieloma z nich (pomimo narodowych resentymentów obecnych w różnorodnych tekstach oraz historycznych kwestii spornych).

Leksem „nacjonalista” stanowi także składnik komunikacji *stricte* antysystemowych (manifestacje i wystąpienia przeciwko władzy), a w konsekwencji podkreślających represyjność systemu wobec nacjonalistów – „wolność słowa dla nacjonalistów” [5], „wolność dla nacjonalistów” [3]. Licznie reprodukowany jest tym samym w kontekstach podkreślających dużą aktywność radykalnej prawicy – „zorganizowane przez nacjonalistów” [5], „zakłócone przez nacjonalistów” [3],

„nacjonaliści zebrali się na/w/pod” [9], „nacjonaliści zgromadzili (się)” [6], „nacjonaliści przeprowadzili” [6]. Istotnymi kodami są także składniki komunikacji definiujące ‚obcego’, ‚wroga’, przekładające się na system ideologiczny tychże środowisk. Nacjonaliści występują przeciwko kapitalizmowi, dewiantom (=środowiskom homoseksualnym), Unii Europejskiej, syjonizmowi, narkotykom. Warto także odnotować wyniki uzyskane w rezultacie analizy kontekstów leksemu „nacjonalista” ze spójnikiem „i”, dzięki czemu skojarzone zostały środowiska silnie powiązane ze skrajną prawicą – „nacjonalista i kibic” [8], „polski nacjonalista i integralna prawica” [3], „nacjonalista i (biały) patriota” [3]. Powyższe spostrzeżenia doskonale obrazują konkordancje leksemu „nacjonalista”, wśród których dominują struktury podkreślające różnorodność określeń przedstawicieli oraz grup skrajnej prawicy – „autonomiczny nacjonalista z”, „polski autonomiczny nacjonalista”, „autonomiczny nacjonalista i”, „nacjonalista z NOP”; aktywności środowisk nacjonalistycznych – „nacjonalista udać się do”, „nacjonalista zebrać się” – oraz wspomniane wcześniej konstrukcje haseł pojawiających się na akcjach nacjonalistycznych. Konkordancje eksponują także frazę odnoszącą się portalu Nacjonalista.pl, będącego jednym z ważniejszych kanałów komunikacyjnych skrajnej prawicy.

Tabela 19. Konkordancje leksemu „nacjonalista”

Lp.	Zwrot	Freq.
1	AUTONOMICZNY NACJONALISTA Z	20
2	PORTAL NACJONALISTA PL	14
3	NARODOWY ODRODZIĆ POLSKA	11
4	NACJONALISTA Z NOP	10
5	POLSKI AUTONOMICZNY NACJONALISTA	7

Źródło: Opracowanie własne.

Podobne użycia i konteksty występują w przypadku leksemu „nacjonalistyczny” (zob. tabela 20). Przede wszystkim komunikacje skierowane są do wnętrza systemu, wskazując jednostki i środowiska wchodzące w skład polskiej skrajnej prawicy. Dyskursy dotyczą więc nacjonalistycznych „ruchów” [73], „środowisk” [22], „organizacji” [19], „partii” [10] itd. Także w tym przypadku zestawienie przymiotnika „nacjonalistyczny” ze spójnikiem „i” (lewa kolokacja) pokazuje bliskie relacje nacjonalistów z innymi środowiskami, głównie kibiców, ale także patriotycznymi i radykalnymi.

Tabela 20. Kolokacje leksemu „nacjonalistyczny”

L2	Freq.	L1	Freq.	Centre	R1	Freq.	R2	Freq.
W	12	RUCH	73	NACJONALISTYCZNY	W	45	W	14
POLSKI	11	ŚRODOWISKO	22		I	14	BYĆ	12
Z	10	ORGANIZACJA	19		Z	8	I	11
O	8	I	12		KTÓRY	7	SIĘ	9
I	8	PARTIA	10		PARTIA	7	NA	8
EUROPEJSKI	7	IDEA	10		ORGANIZACJA	6	Z	6
BYĆ	7	Z	6		BYĆ	6	TO	6
WŁOSKI	6	FORMACJA	5		NA	6	DO	5
SIĘ	6	DZIAŁALNOŚĆ	5		A	5		
NIEMIECKI	5	MANIFESTACJA	5		CZY	5		
		GRUPA	5		SYRIA	5		

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 21. Konkordancje leksemu „nacjonalistyczny”

Lp.	Zwrot	Freq.
1	RUCH NACJONALISTYCZNY W	26
2	ORGANIZACJA NACJONALISTYCZNY W	6
3	W CAŁY EUROPA	5
4	NARODOWY ODRODZIĆ POLSKA	5

Źródło: Opracowanie własne.

Zastanawiająca może być niewielka frekwencyjność leksemu „nacjonalizm”. W konsekwencji znikoma liczba zarówno kolokacji, jak i konkordancji uniemożliwia jednoznaczną interpretację wyników. Dominujące konteksty dotyczą kwestii programowych – koncepcji „nowoczesnego nacjonalizmu” [15], idei „autonomicznego nacjonalizmu” [11] czy historycznego „rewolucyjnego nacjonalizmu” [5].

Warto także podkreślić niską częstotliwość występowania leksemów „patriotyczny” i „patriota”, które na poziomie interdyskursu również silnie skorelowane są z nacjonalizmem. Tymczasem skrajna prawica nie tylko sporadycznie wykorzystuje te leksemy w subkulturowych dyskursach, ale także w niewielkim stopniu pełnią one funkcję referencyjną do własnych grup. Jak wskazują opisane wyżej kolokacje, powtarzalność struktur „nacjonalista i patriota” wskazuje, że istnieje pewna dystynkcja między tymi kodami, choć nieuchwytna w badanym korpusie tekstowym. Jest to o tyle zaskakujące, że we wspomnianych wcześniej wynikach badań ankietowych leksemy „patriotyczny” i „patriota” wskazywane były jako synonim „nacjonalizmu”, a „nacjonalisty”.

Tabela 22. Kolokacje leksemu „nacjonalizm”

L2	Freq.	L1	Freq.	Centre	R1	Freq.	R2	Freq.
I	10	POLSKI	26	NACJONALIZM	W	28	SIE	10
NA	6	NOWOCZESNY	15		TO	23	NIE	9
BYĆ	6	I	14		I	19	MIEĆ	8
DO	6	AUTONOMICZNY	11		NIE	12	TEN	6
PATRIOTYZM	5	Z	9		BYĆ	11	NA	6
W	5	WĘGIERSKI	7		Z	10	W	5
IDEA	5	REWOLUCYJNY	5		A	9	ON	5
NOP	5	TO	5		NA	9	I	5
					JAKO	6		

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 23. Konkordancje leksemu „nacjonalizm”

Lp.	Zwrot	Freq.
1	NACJONALIZM TO NIE	7
2	PATRIOTYZM I NACJONALIZM	5

Źródło: Opracowanie własne.

PODSUMOWANIE

Spośród analizowanych tu leksemów bez wątplenia to semantyki kodów ‚narod’ i ‚narodowy’ wydają się być kluczowe dla nacjonalistycznej tożsamości. Narod jest tym elementem w komunikacji nacjonalistów, który ma budować/kreować wewnętrzne więzi. ‚Ojczyzna’ zaś, skonstruowana na bazie określeń afektywnych oraz gloryfikujących miejsce funkcjonowania narodu, odgrywać ma rolę czynnika kształcącego określone postawy względem narodu i miejsca zamieszkania. W kontekście całego korpusu i wszystkich wyszczególnionych obszarów komunikacyjnych, kod ‚państwo’ odgrywa równie istotną funkcję. Antysystemowe działania środowisk skrajnej prawicy nie są skoncentrowane na zniesieniu instytucji państwa, jak ma to miejsce chociażby w przypadku anarchistów, ale na transformacji istniejącego systemu według ideowych założeń nacjonalistów. Kody związane z polskością w badanych dyskursach w znacznie większym stopniu wykorzystywane są pragmatycznie niż ideologicznie. Jedynie w wąskim zakresie, jak w przypadku „wielka Polska”, jako referencja do określonej idei, leksem „Polska” pełni istotną funkcję tożsamościową. „Polak” nie wydaje się

być istotnym elementem nacjonalistycznej tożsamości. W marginalnym stopniu pojawiały się konteksty, takie jak „my Polacy” czy „być Polakiem”, podkreślające afektywny charakter tego słowa. Co ciekawe, wśród najważniejszych elementów w ogóle nie pojawiło się słowo „patriotyzm”, a wyrazy „patriota” i „patriotyczny” także występowały w ograniczonym zakresie. Gdyby ograniczyć się jedynie do analizy listy frekwencyjnej można by na tej podstawie stworzyć obraz stanowiący, iż nacjonałiści najczęściej odnoszą się do kwestii związanych z narodem, ojczyzną i jej obywatelami. Analiza dyskursów obrazuje jednak, że zdecydowana większość kontekstów występujących w tym obszarze nie jest związana z powyższymi kwestiami, ale ma charakter autoreferencyjny. Stąd też zbieżność poszczególnych kodów na poziomie komunikacji subkulturowej i interkulturowych jest jedynie pozorna.

BIBLIOGRAFIA

- Anderson B., *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, tłum. S. Amsterdamski, Kraków 1997.
- Andrzejewski B., *Leo Weisgerbera relatywistyczna koncepcja języka*, „Studia Metodologiczne” 1983, t. 22, s. 137–153.
- Anusiewicz J., Dąbrowska A., Fleischer M., *Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej*, „Język i Kultura” 2000, t. 13, s. 11–44.
- Billig M., *Banalny nacjonalizm*, tłum. M. Sekerdej, Kraków 2008.
- Czerwiński M., „*IV Rzeczpospolita*”, czyli o znaku w świecie kodów, w: *Język IV Rzeczpospolitej*, red. M. Czerwiński, P. Nowak, R. Przybylska, Lublin 2010, s. 63–73.
- Finke P., *Konstruktiver Funktionalismus. Die wissenschaftstheoretisch Basis einer empirischen Theorie der Literatur*, Braunschweig – Wiesbaden 1982.
- Fleischer M., *Obraz świata. Ujęcie z punktu widzenia teorii systemów i konstruktywizmu*, „Język i Kultura” 2000, t. 13, s. 45–71.
- Fleischer M., *Konstrukcja rzeczywistości*, Wrocław 2002.
- Fleischer M., *Ogólna teoria komunikacji*, Wrocław 2007.
- Fleischer M., *Konstrukcja rzeczywistości 2*, Wrocław 2008.
- Fleischer M., *Wprowadzenie – krótka historia konstruktywizmu*, w: *Radykalny konstruktywizm. Antologia*, red. B. Balicki, D. Lewiński, B. Ryż, Wrocław 2010, s. 7–23.
- Fleischer M., *Zarys ogólnej teorii komunikacji*, w: *Radykalny konstruktywizm. Antologia*, red. B. Balicki, D. Lewiński, B. Ryż, Wrocław 2010, s. 331–365.
- Glaserfeld von E., *Radical Constructivism: A Way of Knowing and Learning*, London-Washington D.C 1995.
- Hammerl R., Sambor J., *Statystyka dla językoznawców*, Warszawa 1990.
- Kajtoch W., *Językowe obrazy świata i człowieka w prasie młodzieżowej i alternatywnej*, t. 1–2, Kraków 2008.
- Kołodziej J., *Wartości polityczne. Rozpoznanie, rozumienie, komunikowanie*, Kraków 2011.
- Lewiński D., *Strukturalistyczna wyobraźnia metateoretyczna. O procesach paradygmatyzacji w polskiej nauce o literaturze po 1958 roku*, Kraków 2004.
- Luhmann N., *Systemy społeczne. Zarys ogólnej teorii*, tłum. M. Kaczmarczyk, Kraków 2007.

- Maćkiewicz J., *Kategoryzacja a językowy obraz świata*, w: *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin 2004, s. 47–55.
- Maturana R.H., *Ontologia obserwacji. Biologiczne podstawy samoświadomości i fizyczna dziedzina egzystencji*, w: *Radykalny konstruktoryzm. Antologia*, red. B. Balicki, D. Lewiński, B. Ryż, Wrocław 2010, s. s. 29–46.
- Piaget J., *Równoważenie struktur poznawczych*, tłum. Zofia Zakrzewska, Warszawa 1981.
- Pawłowski A., *Metodologiczne podstawy wykorzystania słowników frekwencyjnych w badaniu językowego obrazu świata*, w: *Przeszłość w językowym obrazie świata*, red. A. Pajdzińska, P. Krzyzanowski, Lublin 1999, s. 81–99.
- Pawłowski A., *Metody kwantytatywne w sekwencyjnej analizie tekstu*, Warszawa 2001.
- Pawłowski A., Piasecki M., Broda B., *Możliwości i ograniczenia metody automatycznego generowania profili semantycznych leksemów na podstawie danych korpusowych*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2010, nr 3–4(203–204), s. 55–78.
- Pielużek M., *Wizerunek nacjonalisty i nacjonalizmu. Wyniki badań empirycznych*, w: *Teorie komunikacji i mediów t. 6: Poprawność i stosowność w komunikacji*, pod red. M. Graszewicza, Wrocław 2013.
- Pisarek W., *Językowy obraz świata*, w: *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, red. S. Urbańczyk, Wrocław 1978.
- Schmidt S.J., *Od tekstu do systemu. Zarys konstruktivistycznego (empirycznego) modelu nauki*, w: *Konstruktoryzm w badaniach literackich*, red. E. Kuźma, A. Skrendo, J. Madejski, Kraków 2006, s. 199–220.
- Skąpska G., *Niklasa Luhmanna socjologia religii jako element ogólnej teorii systemu społecznego*, w: N. Luhmann, *Funkcja religii*, tłum. D. Motak, Kraków 2007, s. I–XI.
- Tokarski R., *Światy za słowami. Wykłady z semantyki leksykalnej*, Lublin 2014.
- Whorf B. L., *Język, myśl i rzeczywistość*, tłum. T. Hołówka, Warszawa 1982.
- Wierzbička A., *Semantyka: jednostki elementarne i uniwersalne*, Lublin 2006.

Streszczenie

Ugrupowania nacjonalistyczne wykorzystują liczne subkulturowe kanały komunikacji do promowania programów politycznych, manifestacji przekonań i wartości, generując oraz reprodukując specyficzne kody komunikacyjne. Celem artykułu jest rekonstrukcja językowego obrazu świata polskich środowisk nacjonalistycznych. Przyjęta przez autora perspektywa komunikacyjna koncentruje się na sposobach konstruowania oraz funkcjach poszczególnych konstruktów, dokonana w oparciu o kluczowe kody wykorzystywane w komunikacji radykalnej prawicy. Bazując na teoriach konstruktivistycznych językoznawstwa kognitywnego oraz koncepcji językowego obrazu świata, podjęta została próba identyfikacji oraz analizy obecnych w publikacjach środowisk skrajnie prawicowych podstawowych kodów tożsamościowych i ich semantyk.

Słowa kluczowe: językowy obraz świata, komunikacja społeczna, konstruktoryzm, nacjonalizm, radykalne ruchy polityczne

CODES AND SEMANTICS IN COMMUNICATION OF RADICAL RIGHT-WING

Summary

Nationalistic groups employ numerous subculture communication channels to promote political programs, to manifest convictions and values, generating and reproducing specific communication codes. Purpose of the article is reconstruction of linguistic worldview of Polish nationalistic movements. Communication perspective assumed by the author is focused on construction methods and functions of respective constructs, performed based on key codes used in communication of the radical right-wing. Basing on constructivist theories, cognitive linguistics and concept of linguistic worldview, attempt of identification and analysis was undertaken with regard to basic identity codes and their semantics present in publications of extreme right-wing environments.

Keywords: linguistic worldview, social communication, constructivism, nationalism, radical political movements